

فصلنامه پژوهش‌های نوین روانشناختی
سال پانزدهم شماره ۵۸ تابستان ۱۳۹۹

مهارت‌های ارتباطی و رضایت زناشویی: نقش تعدیل کننده اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی

بهناز سادات حسینی^۱، ماندانا نیکنام^{۲*}

۱- کارشناس ارشد مشاوره خانواده، دانشگاه خاتم، تهران، ایران
۲- استادیار گروه روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه خاتم، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۳/۲۵

تاریخ وصول: ۱۳۹۸/۱۲/۱۲

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی نقش تعدیل کننده اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی در رابطه بین مهارت‌های ارتباطی و رضایت زناشویی انجام شد. روش پژوهش توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعه آماری شامل کارمندان متأهل شهرداری تهران در سال ۹۸-۱۳۹۷ بود که بر اساس ملاک‌های ورود تعداد کل واجدین شرایط شرکت در این پژوهش ۷۲۰ نفر برآورد شد و از این تعداد بر اساس جدول مورگان نمونه‌ای به حجم ۲۵۰ نفر (۱۳۵ مرد و ۱۱۵ زن) به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش شامل پرسشنامه‌های مهارت‌های ارتباطی (جرابک، ۲۰۰۴)، فرم کوتاه رضایت زناشویی انریچ (۱۹۹۳) و اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی (خواجه احمدی، پولادی و بحرینی، ۱۳۹۵) بود. روابط بین متغیرها با آزمون همبستگی اسپیرمن و مدل پژوهش با استفاده از تکنیک مدلیابی معادلات ساختاری آزمون شدند. نتایج مدلیابی معادلات ساختاری نشان داد که اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی، در رابطه بین مهارت‌های ارتباطی و رضایت زناشویی نقش تعدیل کننده ندارد. آزمون همبستگی اسپیرمن نشان داد بین مهارت‌های ارتباطی و رضایت زناشویی (۰/۴۴) رابطه مثبت و معنادار ($P < 0/05$) و بین رضایت زناشویی و مهارت‌های ارتباطی با اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی (به ترتیب $-0/40$ و $-0/38$) رابطه منفی و معناداری وجود داشت ($P < 0/05$) به این معنا که با افزایش اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی رضایت زناشویی و مهارت‌های ارتباطی کاهش می‌یابد. با توجه به اینکه مهارت‌های ارتباطی و رضایت زناشویی با اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی رابطه دارند لازم است متخصصین سلامت روان آگاه‌سازی در مورد پدیده اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی و آثار و پیامدهای آن بر روابط زوجین، انجام دهند.

واژه‌های کلیدی: رضایت زناشویی؛ اعتیاد به اینترنت؛ مهارت‌های ارتباطی؛ شبکه‌های اجتماعی

مقدمه

زن و مرد برای پیشرفت و دستیابی به اهداف بلند مدت در زندگی ازدواج می‌کنند و رضایتمندی زناشویی یکی از مهمترین عوامل پیشرفت و دستیابی به اهداف زندگی و تحت تأثیر ثبات عاطفی زوجین است تا جایی که متخصصان روانشناسی خانواده، غالباً معیار خود را در بررسی کیفیت روابط زناشویی زوجین، سطح رضایت زناشویی آنها قرار می‌دهند (گریف^۱، ۲۰۰۰). رضایت زناشویی به درجه‌ای اشاره دارد که نیازها، انتظارات و تمایلات فردی در ازدواج ارضا می‌شوند و شرایط ذهنی است که تنها می‌تواند توسط همسر فرد ارزیابی شود (ایدمودیا و ندلو^۲، ۲۰۱۳). رضایت از روابط زناشویی حاصل خشنودی و سازگاری زوجین در ابعاد مختلف زندگی مشترک است و استحکام بنیان خانواده و سلامت روانی آنها را تضمین می‌کند همچنین عامل مؤثری برای مقابله با فشارهای روانی و داشتن عملکرد مناسب در زندگی است. در حالی که مشخص گردیده است نارضایتی از روابط منجر به استرس، اضطراب و حتی باعث انحلال واحد خانواده می‌شود (شیخ، احمدی و سرابندی، ۱۳۹۱).

عوامل مختلفی بر رضایت زناشویی مؤثر می‌باشند؛ ارتباط یکی از عوامل مهمی است که نقش مهمی در ازدواج و تداوم آن دارد و مهارت‌های ارتباطی مهم ترین عامل پیش‌بینی کننده رضایت از رابطه زن و شوهر هستند (هریس و کومار^۳، ۲۰۱۸). با استفاده از مهارت‌های ارتباطی افراد می‌توانند درگیر تعامل‌های بین فردی و فرایند ارتباط از طریق مهارت‌های متفاوتی مانند مهارت‌های کلامی، گوش دادن مؤثر و بازخورد شوند (فیرات و اوکانلی^۴، ۲۰۱۹). تحقیقات مختلف نشان داده‌اند که مشکلات ارتباطی از رایج‌ترین مشکلاتی است که زوجین بیان می‌کنند و بیش از ۹۰ درصد زوج‌های آشفته، این مشکلات را به عنوان مسأله اصلی در روابط خود بیان می‌کنند (اکبرزاده، اکبرزاده و محمدزاده، ۱۳۹۴). برقراری ارتباط مؤثر در رابطه زناشویی پیوندی محکم و صمیمی برقرار می‌کند و باعث می‌شود که همسران به نیازهای یکدیگر پاسخ دهند، به یکدیگر کمک کنند، زمان خود را در کنار هم بگذرانند و از نظر عاطفی نزدیک باشند (داگاری و آدامو^۵، ۲۰۱۹). این عقیده کلی که مهارت‌های برقراری ارتباط تعیین کننده اصلی رضایت زناشویی است توسط نظریه‌های زوج درمانی و پژوهش‌های متعددی مورد بررسی قرار گرفته است (اصغری گنجی و نوابی نژاد، ۱۳۹۴). پژوهش‌ها نشان دادند که بین مهارت‌های ارتباطی و رضایت زناشویی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؛ (هریس و کومار، ۲۰۱۸؛ دی بییر^۶، ۲۰۱۷؛ اسماعیل پور و همکاران، ۱۳۹۲). اما امروزه با گسترش اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی با امکان دسترسی آسان به آن برای همگان، شکل جدیدی از ارتباطات بین فردی پدیدار شده و به دلیل ضریب نفوذ بالای آن، جزئی از زندگی روزانه افراد شده است که لزوم بررسی آثار آن بر روابط زوجین و رضایت آنها از روابط را دو چندان نموده است.

بر اساس نتایج آمارگیری مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۶، ضریب نفوذ اینترنت در کشور ۶۴ درصد بوده که نسبت به ضریب نفوذ ۴۵/۳ درصدی سال ۱۳۹۴، رشد ۱۸/۷ درصدی داشته است و از مجموع جمعیت کشور، تعداد ۴۷/۹ میلیون نفر کاربر اینترنت بوده‌اند که نشان می‌دهد ۵۹/۷ درصد جمعیت از اینترنت استفاده کرده‌اند. همچنین بر اساس آمارگیری سال ۱۳۹۶، از کل کاربران اینترنت کشور، ۲۹/۴ میلیون نفر (۶۳/۴ درصد) حداقل یکبار در روز از اینترنت استفاده کرده‌اند و ۳۲/۵ میلیون نفر نیز در سایت‌های شبکه‌های اجتماعی شرکت کرده‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۶). پژوهشگران در کنار کارکردهای مثبت این شبکه‌ها مانند تبادل اطلاعات و حفظ رابطه و همچنین عرضه کالا و خدمات و ایجاد اشتغال، کارکردهای منفی نیز برای آن پیش‌بینی نموده‌اند (اسمعیلی راد، ۱۳۹۶).

-
- 1- Greef
  - 2- Idemudia & Ndlovu
  - 3- Haris, & Kumar
  - 4- Firat & Okanlı
  - 5- Dagari & Adamu
  - 6- De. Beer

مولر^۱ (۲۰۱۰) در مطالعه خود نشان داد که انواع جدید ارتباطات رو به رشد از جمله شبکه‌های اجتماعی منجر به از بین رفتن مهارت‌های بین فردی یا ارتباطات بین فردی شده‌اند هرچند که شبکه‌های اجتماعی امکان ارتباط سریع و موثر را فراهم می‌آورند، اما در عین حال افراد را با غرق کردن در دنیای مجازی ارتباطات، از واقعیت دور کرده و سبک مرسوم ارتباطات را تهدید می‌کنند.

افزایش استفاده از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی این روزها به رغم استفاده‌های مفیدی که دارد، در کنار اشتغال به کار طولانی زوجین، موجبات دوری اعضای خانواده از یکدیگر را فراهم ساخته است به گونه‌ای که با وجود نزدیکی فیزیکی و در زیر یک سقف بودن در داخل خانواده، گاه فاصله عاطفی و معنوی زیادی را از یکدیگر تجربه می‌کنند و افراد خانواده کمترین مرادوات و گفتگوی همدلانه را با هم دارند (ترکی و محمدی، ۱۳۹۶). زمانی که استفاده از فضای مجازی، اعتیادی گردد، می‌تواند منجر به مشکلاتی برای افراد شود. در واقع، برخی افراد از کمبود کنترل در استفاده از اینترنت، رنج می‌برند که باعث آشفتگی شخصی، نشانگان وابستگی و پیامدهای منفی مختلف است (تروژاک، زولینو و آچاب^۲، ۲۰۱۵). پیامدهایی که اعتیاد به اینترنت برای فرد دارد، شامل: تغییر دادن سبک زندگی به منظور صرف زمان بیشتر در اینترنت، بی توجهی به سلامت خود در نتیجه کار با اینترنت، اجتناب از فعالیت‌های مهم زندگی به منظور صرف وقت بیشتر در اینترنت، کاهش روابط اجتماعی، نادیده گرفتن خانواده و دوستان، مشکلات مالی، مشکلات تحصیلی، مشکلات جسمانی و غیره است (یانگ^۳، ۱۹۹۹).

زمانی که زوجین به اینترنت و به ویژه شبکه‌های اجتماعی وابسته می‌شوند، انگیزه‌شان برای تعامل با دیگران به خصوص همسرشان کم می‌شود که خود اثرات منفی بر ارتباط آنها با یکدیگر و تعاملات اجتماعی‌شان دارد (رضایور و همکاران، ۱۳۹۶). علاوه بر این، بسیاری از محققان پذیرفته‌اند که استفاده بیش از حد از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی ممکن است رشد مهارت‌های بین فردی را محدود کند، وابستگی به اینترنت و شبکه‌های مجازی برای ارتباط و کاهش تعامل رو در رو منجر به کاهش توانایی مدیریت مشاجرات و مشکلات زندگی خواهد شد (پریتا^۴، ۲۰۱۴). در یک تحقیق مشابه، محققان دانشگاه اسکس^۵ نشان دادند که استفاده از تلفن همراه در هنگام صحبت کردن با دیگران روابط بین فردی را به خطر می‌اندازد زیرا استفاده از تلفن همراه در طی گوش دادن به گوینده، باعث می‌شود افراد قادر به درک متقابل از هم نباشند (پریزیلسکی و وینشتاین^۶، ۲۰۱۲).

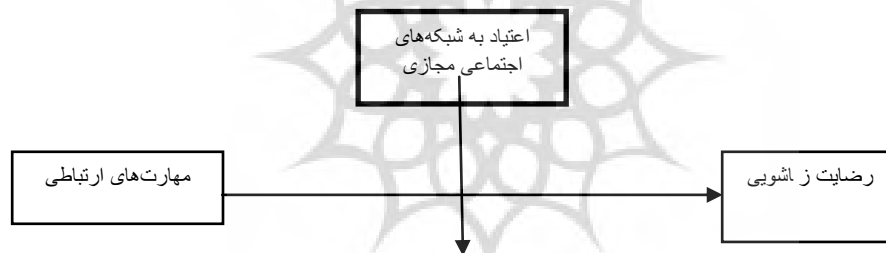
رابرت و دیوید^۷ (۲۰۱۶) نیز در پژوهش خود این عدم درک متقابل را تحت عنوان رفتار فابینگ^۸ معرفی کرده و به بررسی تأثیر آن بر رضایت از روابط و بهزیستی شخصی پرداخته‌اند؛ اصطلاح فابینگ به معنای استفاده بیش از اندازه از تلفن همراه هنگامی که شخص دیگری با شما صحبت می‌کند می‌باشد. نتایج این پژوهش بیانگر تأثیر فابینگ بر رضایت از رابطه زوج با میانجی‌گری مناقشه بر سر استفاده از تلفن همراه بود. همچنین تأثیر غیر مستقیم این پدیده بر افسردگی زوج بر اثر کاهش رضایت از رابطه نیز یافت شد (دیوید و رابرت، ۲۰۱۶).

با توجه به آمار فراگیر شدن استفاده از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی در خانواده‌ها و اهمیت بررسی تأثیر آن بر رضایت زناشویی پژوهش‌هایی در این زمینه صورت گرفته است؛ پژوهش‌های لانگ استریت و بروکس^۹ (۲۰۱۷)؛ سماها و هاوی^{۱۰} (۲۰۱۶)؛ رابرت و دیوید (۲۰۱۶)؛ غلامزاده بافقی و جمالی بافقی (۱۳۹۷)؛ طریقی (۱۳۹۷)؛ رحیمی و همکاران (۱۳۹۵) نشان دادند که روابط منفی و معناداری بین اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی و رضایت زناشویی وجود دارد در حالی که پژوهش‌هایی از جمله ضیائی (۱۳۹۵) و

- 1- Moeller
- 2- Trojak, Zullino, & Achab
- 3- Young
- 4- Pritta
- 5- Essex
- 6- Przybylski & Weinstein
- 7- Roberts & David
- 8- phubbing
- 9- Longstreet & Brooks
- 10- Samaha, & Hawi

مسعودی (۱۳۹۵) نتایج مخالفی را نشان دادند. بنابراین تحقیقات متعددی از جمله هریس و کومار (۲۰۱۸)؛ بیبر (۲۰۱۷)؛ کرمی و همکاران (۱۳۹۵)؛ اسماعیل پور و همکاران (۱۳۹۲)، تأثیر و اهمیت مهارت‌های ارتباطی زوجین را به عنوان یک عامل بسیار مهم در سازگاری و رضایت زناشویی معرفی کرده‌اند ولی تحقیقات اندکی نقش اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی را به عنوان یک عامل تأثیرگذار در ارتباط بین این متغیرها بررسی کرده‌اند؛ در این زمینه می‌توان به پژوهش شیری، کوچکی و مظفری (۱۳۹۵) اشاره کرد؛ که نشان داد مهارت‌ها ارتباطی زوجینی که به طور مستمر از شبکه‌های مجازی استفاده می‌کنند، بر رضایت زناشویی آن‌ها اثر منفی می‌گذارد.

بنابر آنچه گفته شد با توجه به استفاده روزافزون اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی و تأثیر آن در روابط زوجین و خانواده، پژوهش در زمینه بررسی آثار آن بر روابط خانوادگی بخصوص روابط زوجین از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بیشتر پژوهش‌های موجود در این زمینه به بررسی تأثیر اعتیاد به اینترنت بر جوانان و نوجوانان پرداخته‌اند و اندک پژوهشی به تأثیر اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی بر روابط زوجین به عنوان متغیر تعدیل کننده (متغیر مستقل دوم) که می‌تواند بر شدت و ضعف رضایت زناشویی تأثیرگذار باشد توجه داشته است. بنابراین با توجه به اهمیت نقش مهارت‌های ارتباطی در رضایت زناشویی و ضرورت شناسایی سایر عوامل مداخله کننده بر رضایت زناشویی، از جمله تأثیر اعتیاد به شبکه‌های مجازی بر روابط افراد، در مطالعه حاضر اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان یک عامل مؤثر در تعدیل رضایت زناشویی که می‌تواند بر شدت و ضعف رضایت زناشویی تأثیرگذار باشد مطرح گردیده است (در شکل ۱ مدل کلی پژوهش آورده شده است) و پژوهشگر سعی دارد به این سوال پاسخ دهد که آیا اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی در رابطه بین مهارت‌های ارتباطی زوج و رضایت زناشویی آنها نقش تعدیل کننده دارد؟

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر، توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعه آماری شامل کلیه شاغلین متأهل شهرداری تهران در سال ۹۸-۱۳۹۷ بود که تعداد کل آنها بر اساس ملاک‌های مورد نظر پژوهش ۷۲۰ نفر بود. از این تعداد بر اساس جدول مورگان نمونه‌ای به حجم ۲۵۰ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند. بدین صورت که ابتدا بر اساس نمودار سازمانی شهرداری تهران از بین ۹ معاونت شهرداری، سه معاونت با اسامی ۱- مالی و اقتصاد شهری، ۲- معاونت برنامه ریزی و توسعه امور شهرها و ۳- معاونت هماهنگی و امور مناطق انتخاب شدند و از زیر مجموعه معاونت‌ها به ترتیب اداره کل تشخیص و وصول درآمد (زیرمجموعه معاونت مالی و اقتصادی)، سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات (زیر مجموعه معاونت برنامه ریزی و توسعه امور شهرها) و مناطق ۱۲، ۱۳ و ۸ (زیرمجموعه معاونت هماهنگی و امور مناطق) به صورت تصادفی انتخاب شد. سپس از بین کلیه کارکنان واجد شرایط (۷۲۰ نفر) ۲۵۰ نفر به صورت تصادفی انتخاب شدند. ملاک‌های ورود به پژوهش شامل: (۱) بیشتر از سه سال متأهل بودن؛ (۲) دارا بودن حداقل مدرک کاردانی؛ (۳) دارای حداقل سن ۲۰ سال بود و ملاک‌های خروج از پژوهش شامل (۱) عدم تمایل به شرکت در پژوهش و (۲) تکمیل ناقص پرسشنامه‌ها بود. برای ارائه پرسشنامه‌ها به ادارات مشخص شده مراجعه شد توضیحات لازم هم به صورت کتبی

در پرسشنامه‌ها و هم به صورت شفاهی به شرکت‌کنندگان ارائه شد و از تمامی شرکت‌کنندگان برای شرکت در پژوهش رضایتنامه کتبی گرفته شد و نسبت به محرمانه بودن اطلاعات پرسشنامه‌ها صحبت شد. از ۳۰۵ پرسشنامه، ۲۵۰ پرسشنامه به طور کامل و بدون نقص گردآوری شد و از اطلاعات آنها جهت تجزیه و تحلیل آماری استفاده گردید. لازم به ذکر است که این پژوهش برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول می‌باشد و فاقد هر گونه بودجه و طرح مصوب بود.

ابزارهای پژوهش

پرسشنامه مهارت‌های ارتباطی جرابک^۱؛ این پرسشنامه از سوی جرابک (۲۰۰۴) ابداع شد و نسخه تجدید نظر شده آن دارای ۳۴ ماده است که با مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت (از ۱= هرگز تا ۵= همیشه) تنظیم شده است. این مقیاس دارای ۵ مؤلفه (گوش دادن، تنظیم عواطف، درک پیام، بینش و قاطعیت) می‌باشد. اعتبار این پرسشنامه در پژوهش حسین چاری و فداکار (۱۳۸۴) در نمونه‌ای متشکل از ۷۳۳ دانش آموز و دانشجوی ایرانی با استفاده از روش آلفای کرونباخ و دو نیمه کردن برای نمره کل آزمون در نمونه دانشجویان به ترتیب برابر ۰/۷۱ و ۰/۶۹ گزارش شده است (حسین چاری و فداکار، ۱۳۸۴). در پژوهش حاضر تمامی سوالات بار عاملی بیشتر از ۰/۴۰ داشته که اعتبار تمامی سوالات مهارت‌های ارتباطی را تایید می‌کند. برای پرسشنامه مذکور در این پژوهش مقدار پایایی ترکیبی از حداقل ۰/۷۰ برای مؤلفه گوش دادن تا حداکثر ۰/۸۹ برای مؤلفه درک پیام بدست آمده است که این مقادیر پایایی ترکیبی بیشتر از مقدار ۰/۷۰ است و گویای این است که پایایی مقیاس مهارت‌های ارتباطی و مؤلفه‌های آن از نظر آماری تایید می‌شود. همچنین مقادیر آلفای کرونباخ تمامی مؤلفه‌ها بیشتر از مقدار ۰/۷۰ بوده و نشان داد پایایی به روش همسازي درونی هم مورد تایید است.

پرسشنامه اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر موبایل^۲؛ این پرسشنامه توسط خواجه احمدی و همکاران (۱۳۹۵) به منظور سنجش اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی بر روی افراد طراحی شد. برای طراحی و مطالعه ویژگی‌های روانسنجی، این پرسشنامه بر روی ۲۵۰ دانشجو از رشته‌های مختلف علوم پزشکی بوشهر در سال ۱۳۹۵ اجرا شده است. ضریب آلفای کرونباخ این پرسشنامه در مطالعه خواجه احمدی و همکاران (۱۳۹۵) ۹۲٪ برآورد شده و همچنین شاخص و نسبت روایی محتوا به ترتیب ۹۵٪ و ۸۶٪ محاسبه شده است. این پرسشنامه ۲۳ گویه‌ای در یک مقیاس لیکریت ۵ امتیازی می‌باشد که با احتساب حداقل امتیاز ۱ و حداکثر امتیاز ۵ برای هر گویه، حداقل امتیاز کل پرسشنامه ۲۳ و حداکثر امتیاز کل پرسشنامه ۱۱۵ است. بدین ترتیب سطح اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی در یک مقیاس لیکرت ۵ امتیازی در ۴ سطح؛ کاربر پایین تر از حد معمول (۲۳-۴۶)، کاربر معمولی (۴۶-۶۹)، کاربر در شرف اعتیاد (۶۹-۹۲) و کاربر معتاد (۹۲-۱۱۵) توصیف گردیده است (خواجه احمدی و همکاران، ۱۳۹۵).

در پژوهش حاضر اعتبار سازه تمامی سوالات پرسشنامه مذکور تأیید شد. تمامی سوالات بار عاملی بیشتر از ۰/۴۰ داشته که اعتبار تمامی سوالات اعتیاد به شبکه‌های مجازی را تأیید کرد. مقدار پایایی ترکیبی از حداقل ۰/۸۲ برای مؤلفه روابط اجتماعی تا حداکثر ۰/۸۹ برای مؤلفه‌های عملکرد فردی و مدیریت زمان بدست آمده است که این مقادیر پایایی ترکیبی بیشتر از مقدار ۰/۷۰ است. که بیانگر پایایی مورد تأیید این مقیاس از نظر آماری است. همچنین مقادیر آلفای کرونباخ تمامی مؤلفه‌ها بیشتر از مقدار ۰/۷۰ است و نشان می‌دهد پایایی به روش همسازي درونی هم مورد تایید است.

¹ - communication skills of Jerabek questionnaire

² - addiction to social networks based on mobile questionnaire

پرسشنامه رضایت زناشویی انریچ^۱ ۱۰ سوالی (فرم کوتاه): پرسشنامه اصلی اینریچ دارای ۱۲۵ سؤال است و از ۱۲ مقیاس تشکیل شده است که مبدعین پرسشنامه به منظور خلاصه سازی آن تنها دو حیطة آن را در قالب ۱۵ سؤال انتخاب و پس از تأیید روایی و پایایی تحت عنوان پرسشنامه رضایت زناشویی اینریچ معرفی نمودند (عرب علیدوستی و همکاران، ۱۳۹۴). این پرسشنامه با نام EMSi حدود ۲۰ سال قبل توسط مبدعین پرسشنامه نسخه اصلی از نظر روایی و پایایی مورد ارزیابی و تأیید قرار گرفت. این پرسشنامه در واقع از دو زیر مقیاس ۱۰ و ۵ سؤالی تشکیل شده است. حیطة ۱۰ سؤالی روابط زناشویی در قالب ۱۰ سؤال که هر یک از سؤالات یکی از حیطة‌های روابط زناشویی را اندازه گیری می‌کند (از قبیل مقوله ارتباطات و مقوله جنسی) و ۵ سؤال دیگر سؤالات انحرافی آرمان گرایانه را تشکیل می‌دهند (فاور و السون، ۱۹۹۳؛ به نقل از عرب علیدوستی و همکاران، ۱۳۹۴) سؤالات با استفاده از مقیاس لیکرت به کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم به ترتیب کدها ۱ تا ۵ داده می‌شود و لذا هر چه نمرات بالاتر باشد، نشانه رضایت بیشتر از زندگی زناشویی است. در پژوهش عرب علیدوستی و همکاران (۱۳۹۴) از مقیاس ۱۰ سوالی استفاده شده و روایی پرسشنامه توسط اساتید و متخصصان این حوزه تأیید شده است. همچنین در پژوهش ذکر شده پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ بالای ۰/۷۰ بدست آمده است. در پژوهش حاضر از مقیاس ۱۰ سوالی انریچ استفاده شد و نتایج نشان داد با توجه به مقدار بارهای عاملی بدست آمده که بیشتر از ۰/۴۰ است و در سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ ($P < 0.05$) قرار دارند (تمامی مقادیر t بزرگتر از ۱/۹۶ شده است)، اعتبار سازه تمامی سؤالات تأیید شد. تمامی سؤالات بار عاملی بیشتر از ۰/۴۰ داشته که اعتبار تمامی سؤالات رضایت زناشویی را تأیید کرد. مقدار پایایی ترکیبی رضایت زناشویی مقدار ۰/۸۸ بدست آمد که بیشتر از مقدار ۰/۷۰ بود. همچنین در پژوهش حاضر همسانی درونی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۴ به دست آمد.

یافته ها

در جدول زیر فراوانی و درصد متغیرهای جمعیت شناختی یا عمومی آمده است.

جدول (۱) ویژگی‌های جمعیت شناختی نمونه

ویژگی	تعداد	درصد
جنسیت (n=۲۵۰)		
مرد	۱۳۵	۵۴
زن	۱۱۵	۴۶
تحصیلات (n=۲۵۰)		
کاردانی	۲۹	۱۱
کارشناسی	۱۲۶	۵۱
کارشناسی ارشد و دکتری	۹۵	۳۸
سن (n=۲۳۳)		
۲۰ تا ۳۰ سال	۱۳	۱۴
۳۱ تا ۴۰ سال	۱۳۱	۵۶
۴۱ تا ۵۰ سال	۶۱	۲۶
۵۰ تا ۶۰ سال	۹	۴
مدت زمان ازدواج (n=۲۳۵)		
۳ تا ۵ سال	۶۶	۲۸
۶ تا ۱۰ سال	۷۰	۳۰
۱۱ تا ۱۵ سال	۵۲	۲۲
۱۵ تا ۳۰ سال	۴۷	۲۰

^۱ - ENRICH Marital Satisfaction Scale

تعداد فرزندان (n=۲۴۵)	بدون فرزند	۷۹	۳۲
۱ فرزند	۹۲ <td>۳۸</td> <td></td>	۳۸	
۲ فرزند	۶۴ <td>۲۶</td> <td></td>	۲۶	
۳ فرزند	۱۰ <td>۴</td> <td></td>	۴	

در نمونه پژوهش ۵۴ درصد پاسخگویان مرد و ۴۶ درصد زن هستند. تحصیلات افراد و فراوانی آن، سن افراد، مدت زمان ازدواج و تعداد فرزند شرکت‌کننده‌ها در جدول ۱ آمده است. در جدول ۲ به توصیف متغیرهای اصلی پرداخته شد. با استفاده از آماره‌های میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای اصلی توصیف شدند. آزمون‌های نرمال بودن که شامل کولموگروف-اسمیرنوف و کجی و کشیدگی است نیز در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲: توصیف متغیرهای اصلی و بررسی نرمال بودن توزیع متغیرها

متغیرها	میانگین	انحراف استاندارد	معنی‌داری کولموگروف-اسمیرنوف	کجی	کشیدگی
مهارت‌های ارتباطی	۳/۴۸	۰/۳۵	۰/۲۱۳	-۰/۳۰۵	-۰/۵۹۳
اعتیاد به شبکه‌های	۲/۰۶	۰/۷۸	< ۰/۰۰۱	-۲/۳۶	۱/۴۸
رضایت زناشویی	۳/۸۳	۰/۷۴	۰/۰۲۰	-۰/۹۳۸	۱/۹۲

بررسی میانگین‌ها نشان می‌دهد که میانگین رضایت زناشویی در نمونه پژوهش ۳/۸۳ است که در دامنه ۱ تا ۵ به معنای رضایت زناشویی نسبی است. میانگین کل اعتیاد به شبکه‌های مجازی ۲/۰۶ است که کمتر از متوسط است و نشان می‌دهد پاسخگویان در مجموع اعتیاد شدیدی به شبکه‌های مجازی ندارند و این میزان از متوسط کمتر است. بالاترین میانگین در بین مؤلفه‌های اعتیاد به شبکه‌های مجازی مربوط به روابط اجتماعی با میانگین ۲/۶۲ و کمترین میانگین مربوط به خودکنترلی با میانگین ۱/۸۵ است. بررسی میانگین مهارت‌های ارتباطی و مؤلفه‌های آن نشان می‌دهد که میانگین کل مهارت‌های ارتباطی در نمونه پژوهش برابر با ۳/۴۸ است که اندکی از متوسط نمرات بیشتر است.

نتایج بدست آمده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف نشان می‌دهد که دو متغیر اعتیاد به شبکه‌های مجازی و رضایت زناشویی سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ بدست آورده‌اند ($p < ۰/۰۵$) که در نتیجه این دو متغیر توزیع نرمال ندارند بررسی مقادیر کجی و کشیدگی این دو متغیر نشان می‌دهد که میزان کجی یا کشیدگی یا هر دو این شاخص‌ها در این دو متغیر از مقدار مورد قبول (بین -۱ تا +۱) تخطی کرده است. بنابراین باید از آزمون‌های ناپارامتریک و روش‌هایی که فرض توزیع نرمال بودن در آن‌ها مطرح نیست استفاده کرد که شامل آزمون همبستگی اسپیرمن و تکنیک حداقل مجزورات جزئی (PLS) است.

در جدول ۳ نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن روابط بین متغیرها ارائه شده است، همچنین با استفاده از روش فورنل و لارکر اعتبار واگرا نیز بررسی شد.

جدول (۳) ماتریس همبستگی اسپیرمن بین متغیرهای اصلی و اعتبار واگرا

متغیرها	مهارت‌های ارتباطی	اعتیاد به شبکه‌های مجازی	رضایت زناشویی
مهارت‌های ارتباطی	۰/۸۷		
اعتیاد به شبکه‌های مجازی	-۰/۳۸**	۰/۸۷	
رضایت زناشویی	۰/۴۴**	-۰/۴۰**	۰/۸۷

توجه: * = $p \leq 0/05$ و ** = $p \leq 0/01$

نتایج جدول ۳ نشان داد متغیر وابسته نهایی یعنی رضایت زناشویی با هردو متغیر مهارت‌های ارتباطی و اعتیاد به شبکه‌های مجازی دارای همبستگی است ($p < 0/05$). جهت رابطه رضایت زناشویی با مهارت‌های ارتباطی مثبت و با اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی منفی است و بدین معناست که افزایش مهارت‌های ارتباطی با افزایش رضایت زناشویی همراه است ولی افزایش اعتیاد به شبکه‌های مجازی با کاهش رضایت زناشویی همراه است. شدت همبستگی بین رضایت زناشویی و مهارت‌های ارتباطی برابر با ۰/۴۴ و شدت همبستگی بین رضایت زناشویی و اعتیاد به شبکه‌های مجازی برابر با ۰/۴۰- است.

متغیرهای مهارت‌های ارتباطی و اعتیاد به شبکه‌های مجازی همبستگی معنی داری دارند ($p < 0/05$). جهت این رابطه منفی است و بدین معناست که افزایش مهارت‌های ارتباطی با کاهش اعتیاد به شبکه‌های مجازی همراه است. شدت رابطه دو متغیر برابر با ۰/۳۸- است.

جهت بررسی اعتبار واگرا از روش فورنل و لارکر استفاده شد که از نتایج جدول ۴ قابل استنتاج است. در این روش چنانچه جذر میانگین واریانس استخراج شده بیشتر از مقدار همبستگی سازه با سازه‌های دیگر باشد به این معناست که اعتبار واگرا تایید شده است. در جدول ۴ قطر اصلی مربوط به جذر میانگین واریانس استخراج شده (AVE) است و سایر اعداد مربوط به همبستگی بین متغیرها است. همانطور که مشاهده می‌شود تمامی مقادیر جذر میانگین واریانس استخراج شده هر متغیر، بزرگتر از همبستگی آن متغیر با متغیرهای اصلی دیگر است و نشان‌دهنده تایید اعتبار واگرا است.

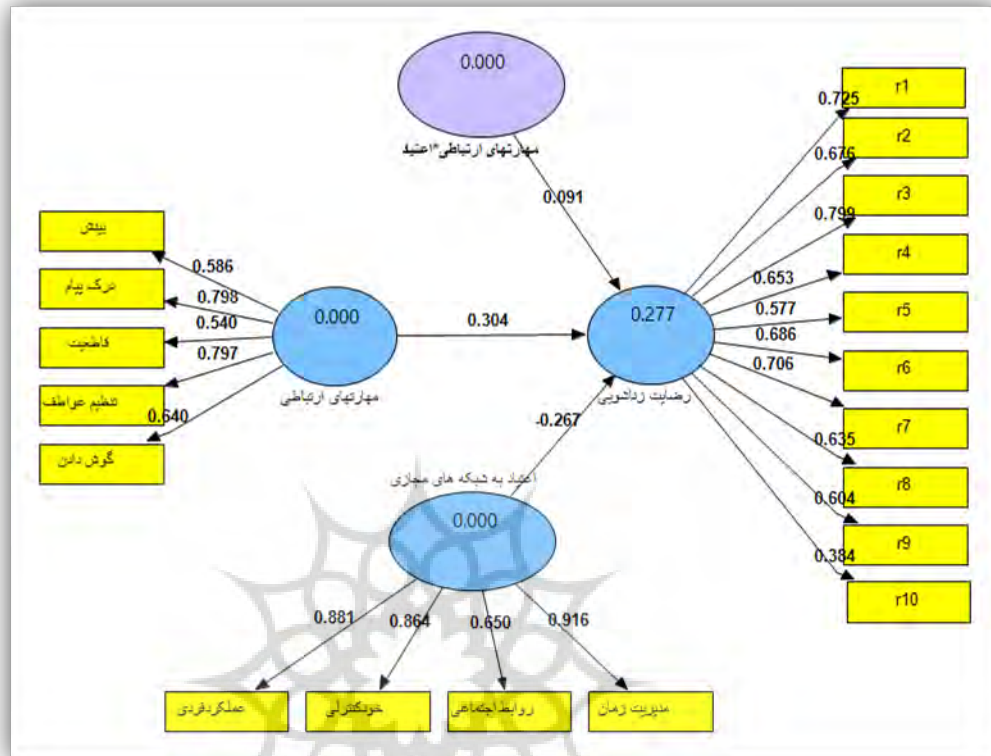
تکنیک مدل یابی معادلات ساختاری (به روش حداقل مجزورات جزئی) دارای چند پیش فرض آماری است که برقراری این پیش فرض ها منجر به دقت بالاتر این روش در تخمین ضرایب می‌شود. در ارتباط با پیش فرض حجم نمونه، مدل سازی به نمونه های بزرگ نیاز دارد. برخی معتقدند که حداقل حجم نمونه مناسب برای تحلیل، عموماً ۱۰۰ تا ۱۵۰ نمونه است (خین^۱، ۲۰۱۳). حجم نمونه در این پژوهش ۲۵۰ مورد است که حجم نمونه مناسبی برای تحلیل به روش معادلات ساختاری است. نرمال بودن توزیع متغیرها از پیش فرض های مدل سازی با نرم افزارهای لیزرل و ایموس (روش های کوواریانس محور) است که چون توزیع دو متغیر اصلی نرمال نبود از تکنیک حداقل مجزورات جزئی که این پیش فرض را ندارد استفاده شد. پیش فرض دیگر مربوط به عدم همخطی شدید بین متغیرهای مستقل (مهارت های ارتباطی و اعتیاد به شبکه های مجازی) است که چون همبستگی بین دو متغیر مستقل مقدار قوی و بالایی نیست در نتیجه مشکل هم خطی شدیدی بین متغیرهای موثر بر رضایت زناشویی وجود ندارد.

¹ - khin

آزمون مدل اصلی پژوهش

در ادامه مدل پژوهش پژوهش با استفاده از تکنیک مدل‌یابی معادلات ساختاری به روش حداقل مجزورات جزئی (PLS) آزمون شد و در شکل ۱ ارائه شده است. برازش مدل در جدول ۴ آمده است و ضرایب مدل در جدول ۵ بررسی شده است.

شکل ۱- مدل تجربی پژوهش در حالت ضرایب استاندارد شده

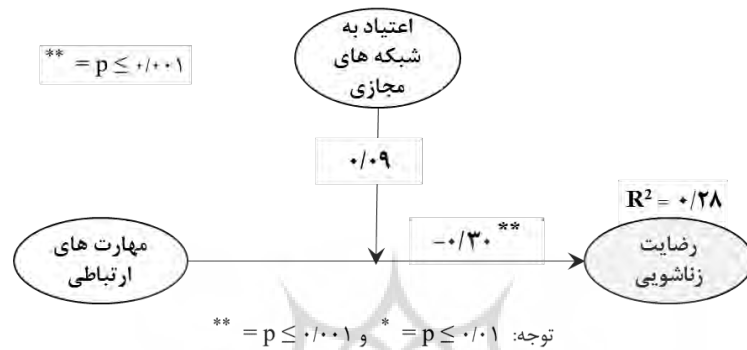
در جدول ۴ نتایج آزمون روابط مدل اصلی پژوهش گزارش شده است. در جدول مقدار ضریب مسیر استاندارد شده، مقدار t و سطح معنی داری (p-Value) بدست آمده گزارش شده است.

جدول ۴: آزمون ضرایب مدل ساختاری: ضرایب استاندارد شده، مقدار t و سطح معنی داری

رابطه‌ها	ضریب استاندارد شده	مقدار t	مقدار p	نتیجه
تأثیر مهارت‌های ارتباطی بر رضایت زناشویی	۰/۳۰۴	۵/۱۰	< ۰/۰۰۱	تایید
تأثیر اعتماد به شبکه‌های مجازی بر رضایت زناشویی	-۰/۲۶۷	۳/۵۹	< ۰/۰۰۱	تایید
نقش تعدیل‌گری اعتماد به شبکه‌های مجازی	۰/۰۹۱	۱/۱۰	۰/۲۷۳	رد

نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که تأثیر مهارت‌های ارتباطی بر رضایت زناشویی تایید می‌شود ($P < 0.05$). جهت رابطه مثبت است و نشان می‌دهد افزایش و تقویت مهارت‌های ارتباطی با افزایش رضایت زناشویی همراه است و موجب افزایش رضایت زناشویی می‌شود. شدت رابطه برابر با ۰/۳۰۴ است. نتایج نشان می‌دهد که تأثیر اعتماد به شبکه‌های مجازی بر رضایت زناشویی تایید می‌شود

($p < 0/05$) جهت رابطه منفی است و نشان می‌دهد افزایش اعتیاد به شبکه‌های مجازی با کاهش رضایت زناشویی همراه است و موجب کاهش رضایت زناشویی می‌شود. شدت رابطه برابر با $-0/267$ است. در بررسی نقش تعدیل کننده اعتیاد به شبکه‌های مجازی در رابطه بین مهارت‌های ارتباطی و رضایت زناشویی سطح معنی داری بیشتر از مقدار $0/05$ و برابر با $0/273$ است که نشان می‌دهد این نقش مورد تأیید نمی‌باشد. بررسی نقش تعدیل‌گری اعتیاد به شبکه‌های مجازی با نرم افزار PLS نشان داد که اعتیاد به شبکه‌های مجازی نقش تعدیل‌گری معنی داری بین مهارت‌های ارتباطی و رضایت زناشویی ندارد. چون سطح معنی داری بدست آمده بیشتر از مقدار معیار $0/05$ است ($p = 0/273$).

بررسی برازش مدل

در جدول ۵ سه شاخص اصلی برازش مدل ارائه شده است.

جدول (۵) شاخص‌های برازش مدل

شاخص کلی برازش	شاخص اعتبار افزونگی	ضریب شاخص تعیین	متغیر وابسته نهایی
GOF	Q^2	R^2	
0/68	0/11	0/28	رضایت زناشویی

برطبق نتایج جدول ۵، ضریب تعیین برای متغیر وابسته نهایی (رضایت زناشویی) مقدار $0/28$ بدست آمده است و می‌توان گفت که ضریب تعیین متغیر وابسته مقدراری نزدیک به متوسط است. بر این اساس متغیرهای موثر بر رضایت زناشویی در مجموع توانسته‌اند حدود ۲۸ درصد تغییرات رضایت زناشویی را تبیین کنند که مقدار نسبتاً قابل قبولی است. مقدار شاخص Q^2 (CV- Redundancy) مقدار $0/11$ است که چون این مقدار مثبت و بالای صفر شده است در نتیجه می‌توان استنباط کرد که این شاخص برازش مدل را تایید می‌کند.

مقدار شاخص GOF که برازش کلی مدل را مورد سنجش قرار می‌دهد برای مدل پژوهش مقدار $0/68$ است که مقدار نسبتاً مناسبی است و می‌توانیم بگوییم که شاخص GOF مقدار مناسبی است چون از متوسط نمره یعنی $0/50$ بیشتر شده است و گویای این است که مدل از برازش قابل قبولی برخوردار است. در مجموع بررسی هر سه شاخص برازش نشان از این می‌دهد که برازش مدل به طور تقریبی قابل قبول و مورد تایید است و می‌توانیم مدل را به طور کلی با کمی اغماض تایید کنیم. به بیان دیگر، داده‌ها توانسته‌اند پشتوانه مناسبی برای مدل باشند و مدل در نمونه پژوهش نتیجه تقریباً قابل قبولی داده است.

بحث و نتیجه گیری

نتایج یافته‌ها بر اساس تکنیک مدل‌یابی معادلات ساختاری نشان داد اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی نقش تعدیل‌گری معنی داری بین مهارت‌های ارتباطی و رضایت زناشویی ندارد، که بر این اساس فرضیه اصلی پژوهش مورد تأیید قرار نگرفت. نقش متغیر تعدیل‌گر با سطح معنی داری بیشتر از مقدار $0/05$ و برابر با $0/273$ رد شد. نتیجه پژوهش با نتایج پژوهش شیرینی، کوچکی و مظفری (۱۳۹۵)؛ که نشان داد مهارت‌ها ارتباطی (هر ۵ بعد) زوجینی که به طور مستمر از شبکه‌های مجازی استفاده می‌کنند، بر رضایت زناشویی آن‌ها اثر منفی می‌گذارد، ناهمسو است. در تبیین دلایل عدم تأیید احتمالی فرضیه می‌توان به مسأله انکار اعتیاد^۱ اشاره کرد؛ انکار، امتناع از تأیید واقعیت وضعیت شخص بوده و نوعی اعتقاد، انگیزه یا فریب خود است که فرد را از واقعیت جدا می‌کند (بورتولوتی^۲، ۲۰۱۰). انکار باعث می‌شود تا تأثیر رفتار منفی هیچ‌گاه مورد توجه و اعتراض قرار نگیرد تا زمانی که آنقدر فراگیر شود و دیگر نتوان آن را نادیده گرفت (گرینفیلد، ۱۳۸۴). یانگ (۱۹۹۹) بعد از ارائه هشت معیاری که میزان اعتیاد به اینترنت را می‌سنجد به این نکته اشاره می‌کند که یک فرد وابسته به اینترنت با توجیه استفاده از آن جهت انجام کارهای علمی و شغلی خود، اعتیاد به سوءمصرف خود را انکار می‌کند و حتی اگر فرد وابسته هر ۸ معیار را داشته باشد به دلیل نقش برجسته اینترنت در جامعه با بهانه‌هایی نظیر (من به اینترنت به عنوان بخشی از شغلم نیازمندم یا این فقط یک ماشین است یا همه از آن استفاده می‌کنند) انکار می‌شود. همچنین، ویلند^۳ (۲۰۰۶) خاطر نشان می‌کند: "انکار در افرادی که اعتیاد اینترنتی دارند بسیار قوی است به طوری که ادعا می‌کنند آنها نمی‌توانند به یک دستگاه معتاد شوند." پاسخ "یک دقیقه دیگر" در مورد اینکه از وی خواسته می‌شود آفلاین شود رایج است و مشابه فرد الکلی است که می‌گوید بعد از "یک نوشیدنی دیگر" از نوشیدن دست می‌کشد.

علاوه بر بحث انکار اعتیاد در تبیین دلایل رد فرضیه، باید در نظر داشت یکی از مشکلات افراد در خود گزارشی صادقانه، وجود موانعی همچون مطلوبیت اجتماعی و ملاحظات شغلی برای کارمندان است و این امر می‌تواند مانع ارائه اطلاعات صحیح در مورد خود شود. پژوهش‌های پیشین در زمینه اعتیاد به اینترنت و ابزار آن بیشتر بر روی دانشجویان و یا افراد مراجعه‌کننده به کلینیک‌های روانشناسی اجرا شده است. افرادی که مانعی برای افشای صحیح اطلاعات در این زمینه نداشته‌اند؛ اما پژوهش حاضر کارمندان سازمان شهرداری را مورد بررسی قرار داده است و این امکان وجود دارد که افراد به خاطر در نظر گرفتن ملاحظات شغلی و عدم ایجاد تصور منفی در محیط کار در مورد استفاده از شبکه‌های مجازی اطلاعات صادقانه ارائه نداده باشند. همانطور که شارایوسکا و استودولسکا (۲۰۱۷) در بیان محدودیت پژوهش خود تحت عنوان «رضایت زناشویی و اوقات فراغت در شبکه‌های اجتماعی» به حساس بودن ابزار خود گزارشی به سوگیری اشاره نموده و بیان می‌کند در نظر گرفتن عواملی همچون مطلوبیت اجتماعی ممکن است بر افشای اطلاعات شرکت‌کنندگان تأثیر بگذارد که برای رفع آن استفاده از سایر روش‌ها از جمله مشاهده رفتار در شبکه‌های اجتماعی مجازی را به عنوان روش مکمل پیشنهاد می‌دهد. جهت تبیین عدم تأیید فرضیه اصلی پژوهش می‌توان به جنبه‌های دیگر استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی نیز اشاره نمود؛ از جمله اینکه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی اگر به درستی صورت گیرد می‌تواند آثار مثبتی بر روابط افراد داشته باشد. بر طبق پژوهش عباسی‌شوازی و عباسی‌آشگاه (۱۳۹۷) با عنوان «چگونه تکنولوژی‌های نوین ارتباطی روابط خانوادگی را متأثر می‌کنند؟» به این مسأله اشاره می‌کند که استفاده از تکنولوژی‌های نوین را نمی‌توان ذاتاً بد و یا خوب تفسیر کرد بلکه استفاده از آن در روابط افراد بستگی به نوع و میزان استفاده از آن دارد؛ همچنین در این

1- Denial addiction

2- Bortolotti

3- Wieland

پژوهش به پدیده خانواده شبکه‌ای اشاره می‌کند که بر طبق آن افراد خانواده از ابزار نوین ارتباطی برای ارتباط با یکدیگر استفاده می‌کنند و این می‌تواند انسجام خانوادگی را بیش‌تر کند (عباسی‌شوازی و عباسی‌آتشگاه، ۱۳۹۷).
 آزمون همبستگی اسپیرمن نشان داد بین مهارت‌های ارتباطی و رضایت زناشویی رابطه مثبت و معنادار (۰/۴۴) وجود دارد که نتایج بدست آمده با نتایج پژوهش هریس و کومار (۲۰۱۸)؛ بییر (۲۰۱۷)؛ لاونر، کارنی و بردبری (۲۰۱۶)؛ کرمی و همکاران (۱۳۹۵)؛ اسماعیل پور و همکاران (۱۳۹۲)، که همگی به نتایج مشابهی در مورد رابطه مثبت و معنادار بین مهارت‌های ارتباطی و رضایت زناشویی دست یافتند، همسو بود و با پژوهش صالحی مورکانی و سلیمانی (۱۳۹۵) که عدم وجود رابطه معنادار بین این دو متغیر را نشان دادند ناهمسو است.

در تبیین دلایل تأیید احتمالی فرضیه می‌توان به این موضوع اشاره داشت که محققان اعلام کرده‌اند که ظاهراً زوج‌های ناراضی از کمبود مهارت‌هایی رنج می‌برند که مانع از توانایی ایجاد ارتباط مؤثر می‌شود، و این کمبود به میزان قابل توجهی سطح نارضایتی زناشویی را بالا می‌برد. همچنین زوج‌هایی که فاقد مهارت‌های لازم در کنترل بیان احساس و برقراری ارتباط موفق هستند، تمایل دارند که حالت تدافعی بگیرند یا از قرار گرفتن در موقعیت کشمکش خودداری کنند، و این رفتارها به نوبه خود نارضایتی و فروپاشی زناشویی را در پی خواهد داشت (لیتزیگر و گوردن^۱، ۲۰۰۷). کسب مهارت در برقراری ارتباط برای فرآیند ایجاد و حفظ صمیمیت بسیار مهم است زیرا اغلب تنش‌ها ناشی از ارتباطات ناکارآمد هستند و در صورتی که دو طرف تصدیق کردند و راه‌های اثربخش برقراری ارتباط با یکدیگر را توسعه دهند، مشکلات زیادی را می‌توانند تشخیص داده و مدیریت کنند (فیرات و اوکانلی، ۲۰۱۹).

داگاری و آدامو (۲۰۱۹) مهارت‌های ارتباطی خوب را یکی از مهم‌ترین عوامل رضایت و خشنودی در روابط زناشویی می‌دانند و شانس رضایتمندی در رابطه را در گروه نحوه برقراری ارتباط مؤثر می‌دانند. افرادی که قادر به ارتباط نیستند با عواقبی نظیر عدم رضایتمندی از زندگی، مرگ زودهنگام، فقدان هویت و رشد ضعیف روابط مواجه هستند. داشتن مهارت‌های ارتباطی منجر به بهبود روابط، مدیریت بهتر شرایط دشوار، سلامت ذهنی و فیزیکی و عملکرد اجتماعی بهتر می‌گردد (هریس و کومار، ۲۰۱۸). بنابراین کیفیت ارتباط نقش مهمی را در رضایت زناشویی ایفا می‌کند و مهارت‌های ارتباطی اصلی‌ترین عامل رضایتمندی زوجین هستند.

یافته دیگری که در نتیجه آزمون همبستگی اسپیرمن مشخص شد این بود که اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی بر رضایت زناشویی با جهت منفی (۰/۴۰-) تأثیر دارد به بیان دیگر با افزایش اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی، رضایت زناشویی کاهش می‌یابد و بالعکس. این نتایج با نتایج پژوهش لانگ استریت و بروکس (۲۰۱۷)؛ سماها و هاوی (۲۰۱۶)؛ رابرت و دیوید (۲۰۱۶)؛ غلامزاده بافقی و جمالی بافقی (۱۳۹۷)؛ طریقی (۱۳۹۷)؛ رحیمی و همکاران (۱۳۹۵) از نظر وجود رابطه منفی و معنادار بین رضایت زناشویی و اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی همسو بوده است. این نتایج با نتیجه پژوهش ضیائی (۱۳۹۵) که نشان داد استفاده از فضای مجازی بر رضایت زناشویی تأثیری ندارد، و مسعودی (۱۳۹۵) که به رابطه مثبت و معنادار بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی و رضایت زناشویی دست یافت، ناهمسو می‌باشد.

در تبیین دلایل تأیید احتمالی فرضیه می‌توان گفت درگیری فرد وابسته به شبکه‌های اجتماعی مجازی که بیش از حد نیاز و معمول از این شبکه‌ها استفاده می‌کنند، باعث می‌شود که وی بخش قابل توجهی از زمان روزمره خود را در شبکه‌های اجتماعی سپری کند که در نتیجه این اشتغال بیش از حد و غیرضروری، روابط آفلاین فرد با مشکل مواجه می‌شود به طوری که سایر افراد از آنها انتظار زمان گذاشتن را ندارند و آنها به تدریج از جامعه فاصله گرفته و درگیر یک زندگی فردی مشکل‌دار می‌شوند. مشکلات عاطفی مربوط به دروغ یا انکار در مورد میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی، نیز می‌تواند فرد وابسته را هرچه بیشتر از محیط اجتماعی و خانوادگی دور کنند. آندراسن^۲ (۲۰۱۵) بدین نتیجه رسید که استفاده بیش از حد از شبکه‌های اجتماعی ارتباط مستقیمی با

¹ - Litzinger & Gordon

² - Andreassen

نارضایتی از روابط دارد که این امر از طریق رفتارهایی نظیر حسادت از سوی شریک زندگی نمود پیدا می‌کند. فردی که اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی دارد ممکن است اضطراب بیشتری تجربه کرده و علائم افسردگی نشان داده که این امر تأثیری منفی بر روابط در منزل (مشاجرات خانوادگی) و روابط اجتماعی (از دست دادن دوستان) دارد (گریفتس و کاس، ۲۰۱۴). بنابراین با وابستگی به اینترنت، فرصت کمتری برای پرداختن به خانواده وجود دارد و این ممکن است سبب کم اهمیت شدن خانواده نزد کاربر و در نتیجه، کاهش روابط خانوادگی شود.

نتایج دیگر پژوهش نشان داد که بین مهارت‌های ارتباطی با اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی رابطه منفی و معنادار (۰/۳۸) وجود دارد به این معنا که با افزایش اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی، مهارت‌های ارتباطی کاهش می‌یابد. این نتایج با نتایج پژوهش شارای وسکا و استودلسکا^۱ (۲۰۱۷)؛ مولر (۲۰۱۰)؛ لانگان^۲ (۲۰۰۹)؛ رضاپور و همکاران (۱۳۹۷)؛ فرشاد فر و همکاران (۱۳۹۷) که وجود رابطه منفی و معنادار بین مهارت‌های ارتباطی و اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی را نشان دادند، همسو بود. در تبیین دلایل تأیید احتمالی فرضیه می‌توان به مدل مهارت اجتماعی اشاره کرد؛ این مدل بر این نکته تأکید می‌کند که ناهنجاری شبکه‌های اجتماعی، به این دلیل بوجود می‌آید که افراد فاقد مهارت‌های ارائه خود هستند و ارتباطات مجازی را بر تعاملات چهره به چهره ترجیح می‌دهند که در نهایت منجر به استفاده اجباری و یا اعتیادآور از شبکه‌های اجتماعی می‌شود. کسانی که مکرراً در شبکه‌های اجتماعی شرکت می‌کنند، در زندگی واقعی از نظر اجتماعی ضعیف هستند و مهارت‌های ارتباطی رودرو و مؤثری نمی‌توانند با دیگران برقرار کنند (گریفتس، ۲۰۱۳).

بسیاری از محققان نشان داده‌اند که استفاده بیش از حد از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی ممکن است رشد مهارت‌های بین فردی را محدود کند (وولاک، میچل و فینکلور^۳، ۲۰۰۳ به نقل از؛ پریتا، ۲۰۱۴). بهمنی و محمدی شکبیا (۱۳۹۵) در پژوهش خود نشان دادند؛ از یک سو، شبکه‌های اجتماعی موبایلی کارکرد تقویت کننده و تکمیل کننده ارتباطات انسانی را داشته و نقش مهمی در خودگشودگی کاربران ایفا می‌کنند از سوی دیگر طبق نتایج این پژوهش، کاربران به لحاظ ارتباطی دچار محدودیت شده و از فعالیتها و ارتباطات سازنده‌ای چون برقراری ارتباطات چهره به چهره، کتاب خواندن و ورزش کردن محروم می‌شوند.

به طور کلی نتایج تحقیق نشان داد بین مهارت‌های ارتباطی با رضایت زناشویی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد اما بر خلاف فرضیه اصلی تحقیق بستر آنلاین شبکه‌های اجتماعی که امروزه بیش از پیش کاربران زیادی را جذب نموده است در بین جامعه هدف پژوهش نمی‌تواند رابطه بین مهارت‌های ارتباطی و رضایت زناشویی را تعدیل کند. از سوی دیگر همانطور که پیشینه‌های داخلی و خارجی و سایر یافته‌های این پژوهش نشان دادند؛ هر سه متغیر مهارت‌های ارتباطی، رضایت زناشویی و اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی دارای نوعی ارتباط معنادار با یکدیگرند.

این پژوهش با محدودیت‌هایی همراه بود اول اینکه پژوهش بر روی قشر خاصی از افراد (کارمندان شاغل شهرداری تهران) انجام شده است و نمی‌توان نتایج آن را به کل جامعه تعمیم داد و دوم اینکه در این پژوهش تأثیر احتمالی برخی متغیرهای مداخله‌گر مانند عوامل خانوادگی، فرهنگی (مانند کارمند بودن)، اجتماعی (مانند مطلوبیت اجتماعی) و اقتصادی و ویژگی‌های شخصیتی مانند سلامت روانی یا مشکلات خانوادگی زمینه‌ای و نقش آنها در متغیرهای پژوهش مورد بررسی قرار نگرفت که قابلیت تعمیم‌پذیری یافته‌های پژوهش را کاهش می‌دهد؛ پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی بر روی سایر افراد جامعه و در شاغلین سایر مشاغل نیز اجرا شود و این عوامل در نظر گرفته شوند. از آنجایی که نتایج پژوهش حاضر نشان داد مهارت‌های ارتباطی و رضایت زناشویی با اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی رابطه دارند لازم است مشاوران خانواده و متخصصین سلامت روان در جلسات مشاوره فردی و خانوادگی یا با ارائه کارگاه‌های آموزشی آگاه‌سازی لازم در مورد پدیده اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی و احتمال وابستگی و تاثیر و پیامد آن بر رضایت

¹ - Sharaievska & Stodolska

² - Lanigan

³ - Wolak, Mitchell & Finkelhor

زناشویی انجام دهند و در زمینه استفاده بهینه و اختصاص زمان مشخص برای استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی اطلاعات لازم را ارائه دهند. همچنین با توجه به نتایج به دست آمده در پژوهش حاضر و با توجه به اهمیت و نقش مهارت‌های ارتباطی در ایجاد رضایت زناشویی، پیشنهاد می شود متخصصان سلامت روان و خانواده، به افراد، قبل از ازدواج و تشکیل خانواده و همچنین بعد از ازدواج با بهره‌گیری از جلسات مشاوره و ارائه کارگاه در زمینه مهارت های ارتباطی آموزش لازم را ارائه دهند تا افراد زندگی زناشویی موفق داشته باشند.

منابع

- اسماعیل پور، خلیل؛ خواجه، وجیهه؛ مهدوی، نفیسه (۱۳۹۲). پیش بینی رضایت زناشویی همسران بر اساس باورهای ارتباطی و مهارت‌های ارتباطی. **فصلنامه خانواده پژوهی**، ۹، ۳۳، ۴۴-۳۱.
- اسمیعی راد، مهسا (۱۳۹۶). ارائه راهکاری برای سنجش و کاهش میزان اعتیاد به شبکه های اجتماعی آنلاین. پایان نامه کارشناسی ارشد، پردیس دانشگاهی دانشکده مهندسی فناوری اطلاعات و کامپیوتر، دانشگاه صنعتی ارومیه.
- اصغری گنجی، عسکری؛ نوبی نژاد، شکوه (۱۳۹۴). اثربخشی مهارت های ارتباطی مبتنی بر منبع کنترل درونی در افزایش رضایت زناشویی. پژوهش های روانشناسی بالینی و مشاوره، ۵، ۱، ۱۱۵-۱۰۱.
- اکبرزاده، داوود؛ اکبرزاده، حسن؛ محمد راده، علی (۱۳۹۴). مقایسه مهارت های ارتباطی، بهزیستی روانی و ناتوانی هیجانی در بین زنان متقاضی و غیرمتقاضی، **مجله دانشگاه علوم پزشکی کرمان**، ۱۳ (۱)، ۹۴-۱۰۵.
- برنشتاین، فیلیپ اچ؛ برنشتاین، ماری تی. زناشویی درمانی از دیدگاه رفتاری- ارتباطی، ترجمه ی سید حسن پورعابدی نائینی، غلامرضا منشی ۱۳۸۴، تهران: انتشارات رشد.
- بهمنی، مهرزاد؛ محمدی شکیبا، عباس (۱۳۹۴). سبک های نوین ارتباطات انسانی در فضای مجازی؛ فرصت ها و تهدیدهای شبکه های اجتماعی موبایلی. مطالعات رسانه های نوین، ۱، ۲، ۲۴-۱.
- تامپسون، جان. **نظریه اجتماعی رسانه ها**، ترجمه ی مسعود اوحدی ۱۳۸۰. تهران: سروش.
- ترکی، سیمین؛ محمدی، آرزو (۱۳۹۶). بررسی جامعه شناختی تاثیر فضای مجازی بر روابط فرازناشویی و طلاق عاطفی. **هشتمین کنفرانس بین المللی روانشناسی و علوم اجتماعی**، شرکت همایشگران مهر اشراق.
- حسین چاری، مسعود؛ فداکار، محمد مهدی (۱۳۸۴). بررسی تأثیر دانشگاه بر مهارت های ارتباطی بر اساس مقایسه دانش آموزان و دانشجویان. **ماهنامه علمی- پژوهشی دانشور رفتار**، ۱۵، ۲۱-۳۲.
- خواجه احمدی، معصومه؛ پولادی، شهناز؛ بحرینی، مسعود (۱۳۹۵). طراحی و روانسنجی پرسشنامه اعتیاد به شبکه های اجتماعی مبتنی بر موبایل. **فصلنامه روان پرستاری**، ۴، ۴۳-۵۱.
- خواجه الدین، نیلوفر؛ ریاحی، فروغ؛ ایزدی مزیدی، سکینه (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین مهارت‌های ارتباطی و رضایتمندی زناشویی در دانشجویان متأهل رشته های روانشناسی و مشاوره. **فصلنامه علمی- دانشجویی جنتاشاپیر**، ۲، ۲.
- رحیمی، محمد؛ شکرپیگی، عالیه؛ ساروخانی، باقر؛ حضرتی صومعه، زهرا (۱۳۹۶). بررسی جامعه شناختی رابطه شبکه های اجتماعی مجازی و تغییرات جاری در خانواده ها. **پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده** (طهورا سابق)، ۵، ۸، ۱۶۹-۱۴۵.
- رضاپور، رویا؛ ذاکری، محمد مهدی؛ انتصار فومنی، غلامحسین (۱۳۹۶). رابطه استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی با ادراک تعاملات اجتماعی، شخصیت خودشیفته و احساس مثبت نسبت به همسر در زوجین استفاده کننده از شبکه های اجتماعی. **فصلنامه خانواده و پژوهش**، ۱۵، ۳۸، ۷۸-۵۷.
- سیدعباسزاده، میرمحمد؛ امانی، جواد؛ خضری آذر، هیمین؛ پاشوی، قاسم (۱۳۹۰). مقدمه ای بر **PLS** و کاربرد آن در علوم رفتاری به روش مدل یابی معادلات ساختاری. ارومیه: انتشارات دانشگاه ارومیه.
- شیخ، مهدی؛ احمدی، خدابخش؛ سرابندی، حسن (۱۳۹۱). رابطه سبک دلبستگی زوجین با رضایت زناشویی در خانواده های نظامی، **مجله روانشناسی نظامی**، ۳، ۴، ۵۲-۴۱.
- شیری، طهمورث؛ کوچکی، محبوبه؛ مظفری، افسانه (۱۳۹۵). مقایسه میزان مهارت های ارتباطی زوجین در شبکه های اجتماعی و تاثیر آن بر رضایت در زندگی زناشویی (مطالعه موردی: شهروندان منطقه ۵ تهران)، **فصلنامه روزنامه نگاری الکترونیک**، ۱، ۲، ۱۱۹-۹۸.

عباسی شوازی، محمدتقی؛ عباسی آتشگاه، پروین (۱۳۹۷). اینترنت، خانواده شبکه ای و زمان خانواده: چگونه تکنولوژی های نوین ارتباطی روابط خانوادگی را متأثر می کنند؟ **فصلنامه مطالعات رسانه های نوین**، ۴، ۱۴، ۶۵-۳۶.

صالحی مورکانی، خدیجه؛ سلیمانی، فاطمه (۱۳۹۵) بررسی رابطه مهارت های ارتباطی با ابعاد رضایت زناشویی زنان متأهل شاغل زرین شهر. **کنفرانس بین المللی روان شناسی، علوم تربیتی و رفتاری**.

ضیائی، سمیرا (۱۳۹۵). پیش بینی رضایت زناشویی و عملکرد خانواده بر اساس ویژگی های شخصیتی و میزان استفاده از فضای مجازی در زنان و مردان متأهل شهر تهران. **پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران**.

طریقی، ابراهیم (۱۳۹۷). بررسی تاثیر شبکه های اجتماعی در بروز پدیده طلاق، **نشریه پلیس زن**، ۱۲، ۲۸، ۱۱۲-۸۸.
عرب علیدوستی، علیرضا؛ نخعی، نوذر؛ خانجانی، نرگس (۱۳۹۴). پایایی و روایی پرسشنامه های رضایت زناشویی کانزاس و اینریچ کوتاه شده به زبان فارسی. **مجله بهداشت و توسعه**، ۴، ۲، ۱۶۷-۱۵۸.

عطاری، یوسفعلی؛ حسین پور، محمد و راهنورد، سیما. (۲۰۱۰) اثر بخشی آموزش مهارت های ارتباطی به شیوه ی برنامه ی ارتباطی زوجین بر کاهش دلزدگی زناشویی در زوجین. **فصلنامه اندیشه و رفتار در روان شناسی بالینی** (۱۴)، ۴، ۳۴-۲۵.

غلام زاده بافتی، طیبه؛ جمالی بافتی، طیبه (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین عضویت در شبکه های اجتماعی مجازی و رضایت زناشویی در بین زنان و مردان متأهل دانشگاه آزاد اسلامی واحد بافق. **پژوهش در نظام های آموزشی**، ۱۲، ویژه نامه بهار ۱۳۹۷، ۱۱۶۵-۱۱۵۱.

فرشادفر، یاسمن؛ باصری، علی؛ هاشم زهی، نوروز (۱۳۹۷). بررسی نقش شبکه های اجتماعی مجازی در تعاملات اجتماعی همسران (مورد مطالعه: همسران جوان شهر تهران). **فصلنامه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان**، ۳۷، شماره ۳۷، ۹۴-۷۳.

کریمی، سارا؛ علیمردانی، مهسا؛ نوری آیین، کیومرث (۱۳۹۵) بررسی رابطه بین مهارت های ارتباطی و رضایت زناشویی در زوجین شهر گرگان، **مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی**، دوره ۲، شماره ۱، ۲۱۵-۲۰۹.

گرینفیلد، دیوید (۱۳۸۴). اعتیاد به اینترنت و پیامدهای آن، **ره آورد نور**، ۱۲، ۴، ۵۱-۴۸.

مرکز آمار ایران (۱۳۹۶). نتایج طرح پژوهشی «برخورداری خانوارها و استفاده افراد از فناوری اطلاعات و ارتباطات-۱۳۹۶».

مسعودی، شهلا (۱۳۹۵). مقایسه رضایت زناشویی و سبک های تفکر خانواده بین استفاده کنندگان از شبکه اجتماعی و افرادی که فاقد آن هستند. **پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مشاوره خانواده، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، مرودشت**.

Dagari, B.K., & Adamu, H. (2019). The Effectiveness of Communication Skills Counselling in Improving the Quality of Marital Relationship of Couples. *ATBU Journal of Science, Technology and Education*, 7(3), 60-64.

De-Beer, Pj. (2017). The relationship between communication and high levels of marital satisfaction : a systematic review. (master), North-West University, North-West University (South Africa) , Potchefstroom Campus.

Firat, M., Okanlı, A. (2019). Assessing the Relationship between Marital Satisfaction and Conflict Communication Styles of Married Turkish Women. *Curr Psychol* 38, 1360-1367.

Greef, A. P. (2000). Characteristics of Families That Function Well. *21*(8), 948-962.

Haris, F., & Kumar, A. (2018). *Marital Satisfaction and Communication Skills among Married Couples* 59(1), 35-44.

Idemudia, E. S., & Ndlovu, N. J. (2013). How happy are married people? Psychological indicators of marital satisfaction of married men and women in Gauteng Province, South Africa. *Gender and Behaviour*, 2, 5486-5498.

Khin, Myint Swe. (2013) Application of Structural Equation Modeling in Educational Research and Practice, SENSE PUBLISHERS.

Lanigan, J. (2009). A sociotechnological model for family research and intervention: How information and communication technologies affect family life. *Marriage Family Review*, 45(6-8), 587-609 .

Lavner, J. A., Karney, B. R & Bradbury, T. N. (2016). Does Couples' Communication Predict Marital Satisfaction, or Does Marital Satisfaction Predict Communication? *Journal of marriage and the family*, 78(3), 680-694.

Litzinger, S., & Gordon, K. C. (2007). Exploring Relationships Among Communication, Sexual Satisfaction, and Marital Satisfaction. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 31(5), 409-424.

Longstreet, P., & Brooks, S. (2017). Life satisfaction: A key to managing internet & social media addiction. *Technology in Society*, 50.

- Moeller, S. (2010). *Studies show social media may be good for networking not personal skills*. Retrieved December 12, 2010, from <http://www.thefamuanonline.com/lifestyles/studies-show-social-media-may-be-good-for-networking-not-personal-skills-1.2237897>
- Pritta, C. (2014). *social networking sites impacts on interpersonal communication skills and relationships*. (master), international college of NIDA ,
- Przybylski, A. K., & Weinstein, N. (2012). Can you connect with me now? How the presence of mobile communication technology influences face-to-face conversation quality. *Journal of Social and Personal Relationships*, 30(3), 237-246.
- Roberts, J. A., & David, M. E. (2016). My life has become a major distraction from my cell phone: Partner phubbing and relationship satisfaction among romantic partners. *Computers in Human Behavior*, 54, 134-141 .
- Samaha, M., & Hawi, N. (2016). Relationships among smartphone addiction, stress, academic performance, and satisfaction with life. *Computers in Human Behavior*, 57, 321-325.
- Sharaievska, I., & Stodolska, M. (2017). Family satisfaction and social networking leisure. *Leisure Studies*, 36(2), 1-13.
- Thompson, J. (2001), *the media and modernity* (M. Owhadi Trans.), Tehran: soroush Publication [in persian].
- Trojak, B., Zullino, D., & Achab, S (۲۰۱۵) (Brain stimulation to treat Internet addiction: A commentary. *Addict Behav*, 64, 363-364.
- Young, K. S. (1999). Internet addiction: symptoms, evaluation and treatment. *17*(17), 351-352

Communication Skills and Marital Satisfaction: Considering the Moderating Role of Addiction to Virtual Social Networks

Hosseini, B¹., Niknam, M^{2*}

1. MA in family Counseling, Dept of psychology and Education, faculty of human science, Khatam University, Tehran, Iran

2.: Assistant professor, Dept. of psychology and Humanities, faculty of human science, Khatam University, Tehran, Iran (Corresponding Author m.niknam@khatam.ac.ir)

Abstract

This research aimed to study on the moderating role of virtual social networks addiction in relationship between communication skills and marital satisfaction. The research method was descriptive and correlational. The statistical population of the study consisted of married employees of Tehran municipality in the years 2018-19 that based on the admission criteria, the total number of eligible participants in this study was estimated to be 720 and from this sample, 250 people (135 males and 115 females) were selected by multistage cluster sampling method. The data collection tools consisted of the Communication Skills Inventory (Jerabek 2004), Enrich marital satisfaction scale's brief form (1993) and addiction to social networks based on mobile questionnaire (Khajeahmadi & et al., 2016). Relationships between variables were tested by Spearman correlation test and The research model was tested using Structural Equation Modeling. Structural equation modeling results showed that addiction to virtual social networks has no moderating role in the relationship between communication skills and marital satisfaction. Spearman correlation test also showed that Positive and significant (0.44) relationship between communication skills and marital satisfaction ($p < 0.05$). There was a significant negative relationship between marital satisfaction and communication skills with addiction to virtual social networks (respectively -0.40 & -0.38) ($p < 0.05$). That is, as social network addiction growth, marital satisfaction and communication skills decrease. Since communication skills and marital satisfaction are related to addiction to virtual social networks, it is necessary for health professionals to inform about the phenomenon of social networking addiction and its effects on couples' relationships.

Keywords: Marital Satisfaction; Internet addiction; Communication Skills; Social Networking

پرتال جامع علوم انسانی